

УДК : 330:34

Жмурко Наталія Володимирівнакандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівського національного університету імені Івана Франка**Левкевич Анастасія Юрївна**студент
Львівського національного університету імені Івана Франка

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

В статті висвітлено роль та принципи реалізації системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Проаналізовано стан і динаміку вітчизняних недержавних пенсійних фондів. Окреслено низку проблемних аспектів цього рівня пенсійної системи України та наведено шляхи їх подолання.

Ключові слова: пенсійна система, недержавне пенсійне забезпечення, принципи недержавного пенсійного забезпечення, недержавний пенсійний фонд, активи недержавного пенсійного фонду.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, важливим завданням будь-якої держави є турбота про людей старшого покоління. Проблема громадян старшого віку в Україні на сьогодні є гострою соціальною проблемою. Так, як відомо однією з умов надання чергового кредиту від Міжнародного валютного фонду є збільшення в Україні розміру пенсійного віку наших громадян. Однак, сучасна несприятлива демографічна ситуація в країні (старіння населення України, падіння народжуваності, тощо) є найбільш актуальним питанням соціального захисту її громадян.

Нинішня пенсійна система нездатна забезпечити достойної старості у майбутньому. Процес старіння населення та зростання частки осіб пенсійного віку посилили соціальне і фінансове навантаження на працююче населення країни, що стало причиною підвищеної уваги сучасного суспільства до розвитку системи недержавних пенсійних фондів. Рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. Саме тому роль недержавних пенсійних фондів в Україні є надзвичайно важливим напрямом досліджень [2, с. 23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні питання недержавного пенсійного забезпечення були предметом наукових досліджень низки вітчизняних вчених та науковців, зокрема висвітлені в працях : І.В. Кравцова [4], Г.В. Назарова [5], Н.О. Небаби [6], І.В. Фисуна [8], а також низки інших. Не заперечуючи цінність вище перелічених праць вважаємо за доцільне поглибити теоретичні аспекти призначення та ролі недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в висвітленні місця недержавного пенсійного забезпечення в пенсійній системі України, оцінці стану та динаміки недержавних пенсійних фондів як суб'єктів цієї форми пенсійного забезпечення, дослідженні недоліків вітчизняного ринку недержавного пенсійного забезпечення та окресленні оптимальних шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 2 Закону України «Про

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійна система України складається з трьох рівнів (рис. 1):

– Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

– Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

– Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 року система недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ) – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється [4]: пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів; страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківськими установами.

У нашій країні діють недержавні пенсійні фонди (далі – НДФ) трьох видів: корпоративні, відкриті, професійні. В кожного виду існують свої засновники та учасники, які наведені в табл. 1.

Таблиця 1
Засновники та учасники різних видів недержавних пенсійних фондів

Вид	Засновник	Учасник
Корпоративний	Юридична особа – роботодавець або декілька юридичних осіб, до яких можуть приєднатись роботодавці – платники, сплачує до нього внески	Тільки фізичні особи, які знаходяться в трудових відносинах з роботодавцями – засновниками і роботодавцями – платниками цього фонду
Відкритий	Одна чи декілька юридичних осіб	Будь-які фізичні особи, незалежно від місця та характеру їх роботи (громадяни України, особи без громадянства)
Професійний	Об'єднання юридичних осіб – роботодавців, об'єднання фізичних осіб разом із профспілками, об'єднаннями профспілок або фізичних осіб, пов'язаних сферою професійної діяльності.	Виключно фізичні особи, пов'язані через професійну діяльність, визначену у статуті цього фонду

Джерело: Складено авторами на основі ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 року

Позитивними наслідками розвитку недержавних пенсійних фондів для української економіки полягають в такому: політична стабілізація через поліпшення рівня життя пенсіонерів у майбутньому; недержавні пенсійні фонди є значними інституціональними інвесторами на фінансовому ринку; недержавні пенсійні фонди внаслідок певних обмежень інвестиційної діяльності найчастіше є міноритаріями, тобто зацікавлені лише у стабільності емітента та зростанні курсової вартості цінних паперів (не впливають на управління емітентом, не проводять політику, спрямовану на руйнацію або поглинання емітента).

Відповідно до статті 4 ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначено такі принципи недержавного пенсійного забезпечення: законодавчого визначення умов недержавного пенсійного забезпечення; заінтересованості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні; добровільності створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб; добровільної участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати; добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення; економічної заінтересованості роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення; неможливості необґрунтованої відмови роботодавця від здійснення пенсійних

Рис. 1.1. Структура пенсійної системи України

Джерело: Складено авторами на основі ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року

внесків до системи недержавного пенсійного забезпечення на користь своїх працівників, якщо роботодавець розпочав здійснення таких пенсійних внесків; рівноправності всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі; розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів інших суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення та накопичувального пенсійного страхування тощо.

Вважаємо за доцільне висвітлити тенденції основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні протягом останніх років (табл. 2). З таблиці видно, що станом на 31.03.2016 р. адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 60,0 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 7,7% (4,3 тис. шт.) порівняно зі станом на 31.03.2015 р. Кількість вкладників станом на 31.03.2016 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2015 року на 9,5% (4,7 тис. вкладників) та станом на 31.03.2015 порівняно з аналогічним періодом 2014 року кількість вкладників зменшилася на 1,2% (0,6 тис. вкладників).

До перешкод, що стоять на заваді ефективному розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення на сучасному етапі, слід віднести такі [9]: збільшення ризиків, пов'язаних із фінансовою нестабільністю, у т.ч. неповернення пенсійних активів, які розміщені на депозитних рахунках банківських установ, до яких введено тимчасову адміністрацію або по яких прийнято рішення про їх ліквідацію; обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів, внаслідок відставання розвитку ринку капіталу від потреб інституційних інвесторів; досить складна процедура доступу недержавних пенсійних фондів до зовнішніх фінансових ринків, до іноземних інвесторів, про що свідчить те, що в інвестиційних портфелях недержавних пенсійних фондів відсутні іноземні цінні папери; недостатня зацікав-

леність роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників через недосконале податкове законодавство; низький рівень роз'яснювальної роботи щодо змісту та ролі системи накопичувального пенсійного забезпечення в суспільстві.

Поділяємо думку, Г.В. Назарової, що важливим питанням у системі недержавного пенсійного забезпечення та функціонуванні НПФ є питання захисту пенсійних активів. Основні механізми захисту пенсійних активів [5, с. 62]:

- розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів засновників і роботодавців-платників, а також суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, які надаватимуть послуги в цій сфері;

- диверсифікація пенсійних активів при інвестуванні (в межах встановлених Законом норм);

- внутрішній взаємоконтроль між суб'єктами НПЗ за дотриманням норм законодавства, статуту, відповідних договорів і надання відповідним органам інформації про їх порушення;

- вплив учасників НПФ на членство в раді фонду, проведення засідання ради фонду, скликання позачергових зборів засновників;

- наявність системи звітності суб'єктів НПЗ перед радою фонду, ради фонду перед зборами засновників, пенсійного фонду і суб'єктів НПЗ перед відповідними державними органами;

- інформування громадськості про діяльність НПФ через оприлюднення;

- надання учасникам щорічної безоплатної та платної (на письмовий запит) інформації про стан його пенсійних активів;

- встановлення вимог до суб'єктів НПЗ щодо надання ними послуг (система державної реєстрації, ліцензування, кваліфікаційні вимоги та ін.);

- здійснення державного нагляду та контролю у сфері НПЗ.

Незважаючи на це, система недержавного пенсійного страхування має великі перспективи.

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів [8]

Показники	Станом на 31.03.2014	Станом на 31.03.2015	Станом на 31.03.2016	Темпи приросту, %	
				станом на 31.03.2015/ станом на 31.03.2014	станом на 31.03.2016/ станом на 31.03.2015
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	61,3	55,7	60,0	-9,1%	7,7%
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	849,6	833,6	830,2	-1,9%	-0,4%
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 262,9	2 352,7	1 992,1	4,0%	-15,3%
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1 655,8	1 813,1	1 851,0	9,5%	2,1%
у тому числі:					
- від фізичних осіб	112,9	72,9	80,1	-35,4%	9,9%
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0%	0,0%
- від юридичних осіб	1 542,3	1 739,7	1 770,4	12,8%	1,8%
Пенсійні виплати, млн. грн.	317,6	467,4	562,9	47,2%	20,4%
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	69,3	78,1	80,3	12,7%	2,8%
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 083,8	1 184,9	899,5	9,3%	-24,1%
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	939,7	1 002,1	686,4	6,6%	-31,5%
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	144,1	182,8	213,1	26,9%	16,6%

Переваги НПФ у порівнянні з перевагами банків і страхових компаній полягають у тому, що НПФ повністю розподіляє інвестиційний дохід між учасниками та не може стати банкрутом, оскільки передбачений нагляд з боку держави. Також для фонду передбачені певні пільги з боку податкового законодавства. На відміну від банку, НПФ не вимагає значної суми для здійснення першого внеску, тобто внески можуть здійснюватися невеликими періодичними платежами та за деяких обставин допускається їх тимчасове припинення [4, с. 2].

Що стосується перспектив розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні є достатні можливості для її функціонування, але наразі найбільш стримуваним чинником для її розвитку є низька заробітна плата більшості населення України та його недовіра до страхових компаній зі страхування життя, недержавних пенсійних фондів і комерційних банків, що відкривають пенсійні рахунки. Подолати ці проблеми можливо за рахунок створення в країні значного прошарку середнього класу засобом сприяння розвитку малого та середнього підприємництва та зростання довіри до фінансових установ – учасників системи недержавного

пенсійного забезпечення, що потребує вдосконалення вітчизняного законодавства [8, с. 28].

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Незважаючи на те, що в нашій державі існує низка несприятливих чинників, які стримують розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні, функціонування саме цієї форми пенсійного забезпечення один із найкращих способів підвищення якості та рівня життя наших громадян пенсійного віку. Недержавне пенсійне забезпечення становить важливу частину реформи загальнодержавної пенсійної системи України, яка триває вже декілька років. За умови ефективної організації, прибуткового інвестування, забезпечення надійності і належного регулювання, воно сприятиме підвищенню доходів пенсіонерів. Система недержавного пенсійного забезпечення є надзвичайно важливим учасником національного інвестиційного ринку. Саме використання пенсійних активів дасть змогу в такому непростому для України інвестиційному кліматі залучити капітал населення, що перебував у формі заощаджень та не був задіяний, та спрямувати його у реальний сектор економіки у формі інвестицій.

Література:

1. Жмурко Н. В. Аналіз стану та динаміки недержавного пенсійного забезпечення в Україні / Н. В. Жмурко, І. Б. Сільванович // Молодий вчений. – 2015. – № 12(2). – С. 23–26.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року № 1058-IV.
3. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 року № 1057-IV.
4. Кравцова І. В. Переваги та проблеми функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні / І. В. Кравцова, А. С. Удовік // Економіка і регіон. – 2012. – № 3. – С. 233–237.
5. Назарова Г. В. Характеристика системи недержавного пенсійного забезпечення та недержавних пенсійних фондів / Г. В. Назарова, Х. Ф. Агавердієва // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2011. – № 4(2). – С. 59–63.
6. Небаба Н. О. Сутність та структура механізму управління фінансовими потоками у системі недержавного пенсійного забезпечення / Н. О. Небаба // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5. – С. 276–279.
7. Офіційний сайт Національної комісії що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nfp.gov.ua
8. Фисун І. В. Перспективи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / І. В. Фисун, І. І. Смішко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. – 2014. – № 1. – С. 23–30.

Жмурко Наталья Владимировна

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, денежного оборота и кредита
Львовского национального университета имени Ивана Франко
Левкевич Анастасия Юриевна
студент
Львовского национального университета имени Ивана Франко

РОЛЬ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАК ЭЛЕМЕНТУ ФИНАНСОВОГО РЫНКА

Аннотация

В статье отражена роль и принципы реализации системы негосударственного пенсионного обеспечения в Украине. Проанализировано состояние и динамика отечественных негосударственных пенсионных фондов. Очерчен ряд проблемных аспектов этого уровня пенсионной системы Украины и приведены пути их преодоления.

Ключевые слова: пенсионная система, негосударственное пенсионное обеспечение, принципы негосударственного пенсионного обеспечения, негосударственный пенсионный фонд, активы негосударственного пенсионного фонда.

Zhmurko Natalya Volodymyrivna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Finances, Turnover and Credit
Lviv National University Named Ivan Franco

Levkevych Anastasija Yuriivna

Student
Lviv national university named Ivan Franco

THE ROLE OF NON-STATE PENSION SYSTEM AS UKRAINE FINANCIAL MARKET ELEMENT

Summary

In the article a role and principles of realization of the system of the non-state pension system are reflected in Ukraine. The state and dynamics of home non-state pension fund are analysed. The row of problem aspects this level of pension system of Ukraine is outlined and ways over of their overcoming are brought.

Key words: pension system, non-state pension system, principles of the non-state pension system, non-state pension fund, assets of non-state pension fund.